

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

УДК 378.147: 37.013.42

Ігор Зубрицький, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Стаття присвячена проблемам професійної підготовки соціальних педагогів до профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками.

Ключові слова: професійна підготовка, профілактична робота, соціальні педагоги, профілактика правопорушень.

Рис. 1. Літ. 6.

Постановка проблеми. В системі традиційної моделі професійної підготовки соціальних педагогів у вітчизняних ВНЗ, типовою є проблема, коли студенти добре оволодіваючи набором теоретичних знань, мають значні труднощі в процесі вирішення конкретних професійних завдань, зокрема щодо здійснення профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками. Це при тому, що в сучасних умовах в Україні спостерігається катастрофічне збільшення числа дітей та підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм, а структура і динаміка правопорушень, скоєних неповнолітніми, викликає крайнє занепокоєння в суспільстві. Тож зрозуміло, що якісна професійна підготовка соціального педагога в умовах університетської освіти є предметом підвищеної уваги великої кількості дослідників, оскільки від рівня майстерності, знань і вмінь майбутніх соціальних педагогів, залежить ефективність профілактичної роботи загалом.

Аналіз останніх публікацій. Протягом останніх років напрацьована значна кількість досліджень, які розкривають окремі аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної діяльності. Серед них роботи С. Архипової, В. Безпалько, А. Капської, Г. Кашкарьова, М. Лукашевича, Г. Майбороди, О. Пічкара, М. Полісадова, В. Поліщук, О. Тютюнника, Д. Сарацин, П. Сидорова та ін.

Однак, слід зауважити, що сьогодні бракує системних досліджень змін, які відбуваються в теорії та практиці підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками, формування достатньої професійної компетентності у студентів до роботи з дітьми із девіантними формами поведінки. Тому перспективу подальшої роботи в цьому напрямку ми вбачаємо у з'ясуванні суті самої підготовки соціального

педагога до педагогічної профілактики правопорушень та управління нею, системи організаційних форм і методів підготовки студентів до профілактичної роботи. У рамках існуючої потреби формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів **метою** нашого дослідження було виявити та обґрунтувати шляхи, засоби й умови підготовки випускників педагогічного ВНЗ до здійснення профілактичної роботи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, коли в Україні, здійснюються багатопланові пошуки шляхів модернізації системи профілактичної роботи серед неповнолітніх, визначаються засоби покращення її функціонування, об'єктивно постає потреба в розробці нетрадиційних підходів до визначення змісту, форм і методів організації правовиховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням специфіки їх діяльності. Ці проблеми привертають пильну увагу з боку практичних соціальних педагогів, у середовищі яких склалася виняткова ситуація. З одного боку, є розуміння важливості профілактичної роботи, розвитку особистості правопорушника засобами навчального процесу, а з іншого – їх турбує власна неготовність до її проведення [3]. В цьому контексті показовими є результати дослідження, серед студентів, які готувалися до проходження виробничої практики у загальноосвітніх навчальних закладах. Значна частина студентів вважає себе неготовими здійснювати профілактику серед учнів, особливо старших класів з причин відсутності достатньої бази знань з проблеми, практичних умінь і досвіду такої роботи (24%); частина студентів зазначає, що мають широкий інструментарій діагностичної роботи, методичний портфель щодо проведення профілактичних заходів, але недостатньо умінь, досвіду і внутрішньої впевненості, щоб використовувати їх на практиці (21%). 37%

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Рис. 1. Види навчально-практичної діяльності майбутніх соціальних педагогів при підготовці їх до профілактики правопорушень

студентів не володіють відповідними методиками профілактичного впливу, і лише 18% опитаних вважають себе готовими до роботи в профілактичному напрямку [4].

Слід зазначити, що розв'язання проблеми неготовності майбутніх соціальних педагогів до профілактичної діяльності, вимагає створення професійно-орієнтованої системи підготовки студентів у вищих навчальних закладах, до профілактики протиправної поведінки серед дітей та молоді. Така підготовка передбачає оволодіння ними відповідними теоретичним, практичним та діагностичним арсеналом засобів педагогічної профілактики девіантної поведінки учнів [6].

Соціально-педагогічна профілактика правопорушень є неможливою без якісної професійної підготовки студентів у профільних ВНЗ.

Підготовка соціальних педагогів до здійснення своїх професійних функцій та основних завдань діяльності починається з перших днів навчання у педагогічному вузі. У процесі навчання студенти залучаються до різних форм і видів навчально-теоретичної і навчально-практичної діяльності, в яких майбутні соціальні педагоги можуть отримати загальнотеоретичну і методично-практичну підготовку до здійснення профілактики правопорушень серед дітей та підлітків. Ці форми і види можна представити у вигляді схеми (див. рис. 1).

Лекції є провідною формою навчання у педагогічному ВНЗ. Для підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи вони є вкрай необхідними, оскільки:

- практично немає тематичних підручників та навчальних посібників за профілактичними курсами, які тільки формуються;

- часто, новий матеріал за конкретною тематикою ще не знайшов втілення в підручниках або викладений у застарілому трактуванні;

- деякі розділи та теми профілактичних курсів викликають великі труднощі під час самостійного вивчення і потребують методичної переробки, яку здійснює лектор;

- вихідні положення курсу в посібниках та наукових статтях викладені суперечливо, присутні взаємосуперечливі концепції, що їх пояснюють;

- для лектора вкрай важливим є особистісний емоційний вплив на студентів, що має на меті формування їх поглядів і переконань [5].

Лекції і спецсемінари спрямовані на формування основних понять, теоретичного підґрунтя профілактичної діяльності, виведення наукових істин, формування професійного світогляду і суджень, вивчення технологій профілактичної діяльності, алгоритму і шляхів досягнення позитивного результату. Для вдосконалення спеціальної підготовки соціальних педагогів до профілактичної роботи, окрім базового курсу “Соціально-педагогічна профілактика правопорушень” повинен бути передбачений комплекс вузькопрофільних дисциплін і спецкурсів: “Основи профілактики правопорушень”, “Нормативно-правове забезпечення профілактичної діяльності”, “Правовиховна робота в закладах освіти”, “Соціально-просвітницькі технології в діяльності соціального педагога”, а

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

також спецсеминарів: “Особливості соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки учнів”, “Методи психолого-педагогічної діагностики учнів, схильних до правопорушень”, “Методика спільної роботи сім’ї, школи, правоохоронних органів, громадських організацій щодо попередження протиправної поведінки учнів”. Ці курси забезпечать засвоєння інноваційних педагогічних систем, технологій профілактичного впливу та системи управління цим процесом, поширення нових навчально-методичних матеріалів і навчання способам та прийомам їх застосування [4].

Практичні заняття є обов’язковим компонентом процесу навчання у вищій педагогічній школі, і є призначені для поглибленого вивчення тієї чи іншої дисципліни. Термін “практичне заняття” включає такі види занять, як лабораторна робота, семінарське заняття, практикум. Аудиторні практичні заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань. Практичні заняття логічно продовжують роботу, розпочату на лекціях та призначені для відпрацювання практичних дій. Вони розвивають наукове мислення та мову студентів, дають змогу перевірити їх знання [5].

Семінарські і лабораторно-практичні заняття допомагають майбутнім соціальним педагогам у засвоєнні раціональних методів і прийомів правового виховання учнів та у формуванні умінь студентів в подальшому творчо використовувати знання методики профілактичної роботи, інтерактивних соціально-просвітницьких методик. Практичні заняття передбачають апробацію студентами різних методів роботи (проведення тренінгів, відео лекторіїв, інтерактивних бесід тощо), створення і аналіз проблемних ситуацій, обговорення різних аспектів проблеми правопорушень в підлітковому середовищі у формі дебатів, “круглого столу”, ділових ігор, дискусій, тематичних годин спілкування за участі фахівців з профілактики, ін [4].

Самостійна робота студентів передбачає роботу з пошуку та вивчення додаткової літератури (першоджерелами, науково-популярними виданнями, Інтернет-джерелами), що стосуються проблем протиправної поведінки дітей та молоді. Важливо навчати студентів методам самостійної пошукової роботи (самостійно здобувати інформацію, опрацьовувати її і робити висновки). Для цього їм даються індивідуальні чи групові самостійні завдання, виконуючи які студенти більш заглиблюються у проблему протиправної поведінки дітей та молоді і розуміють значення профілактичних дій. На самостійну роботу

можуть виносити такі завдання: розробка соціально-просвітницького профілактичного проекту, тематики виховних годин по правовиховній роботі, сценарію виховного профілактичного заходу з учнями різного віку, розробка соціальної реклами, програми соціально-педагогічного тренінгу, бесіди, проведення діагностичного обстеження, робота з Інтернет-джерелами щодо пошуку інформації, вивчення досвіду профілактичної роботи у різних країнах, тощо.

Волонтерська діяльність передбачає активну участь у добровільній соціальній роботі, яка відкриває можливості для спілкування з фахівцями обраної спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями профілактичної освіти учнів, з усім, що може бути в нагоді у подальшому підвищенні рівня професіоналізму і працевлаштуванні.

Найбільший досвід волонтерської роботи набувається майбутніми соціальними педагогами в практиці діяльності соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді. Найпоширенішим напрямком добровільної допомоги є соціальна допомога інвалідам, сиротам, дітям, які залишилися без піклування батьків, дітям вулиці, особам, схильним до наркоманії та алкоголізму та ін. З цією метою реалізуються такі програми, як “Діти вулиці”, “Книжки для дітей-інвалідів”, “Друзі по телефону”, “Ігротеки для дітей-інвалідів”, “Сторінки, які ожили”, “Разом заради розвитку”, “Сучасне розуміння життя та здорового способу життя” тощо. Практично всі програми, особливо на первинному рівні, реалізуються шляхом залучення волонтерів та громадських організацій [7].

Студентські соціальні служби, які почали створюватися у ВНЗ України, на наш погляд, також надають можливості для набуття майбутніми соціальними педагогами практичних умінь і навичок. Діяльність студентських соціальних служб регламентується Типовим положенням про студентську соціальну службу, затвердженим наказом Міністерства України у справах сім’ї, дітей та молоді від 26 листопада 2004 р. № 762. Студентська соціальна служба є спеціалізованим формуванням відповідних центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, яке створюється при вищих навчальних закладах України. Метою її діяльності є розв’язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді, надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення. Основними завданнями таких служб є:

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

- створення сприятливих умов для реалізації соціальних прав студентів;
- здійснення профілактичних заходів щодо попередження негативних явищ у студентському середовищі;
- підтримка і розвиток волонтерського руху в студентському середовищі;
- реалізація програм соціального становлення та соціальної підтримки студентів у межах національних та державних цільових програм

Для роботи у студентській соціальній службі залучаються окрім штатних працівників відповідного центру, викладачі ВНЗ, а також залучені спеціалісти: практикуючі соціальні педагоги, психологи, юристи, лікарі, волонтери, студенти та ін. Таке різнопланове поєднання спеціалістів дає прекрасну можливість майбутнім фахівцям отримати додаткову практичну професійну підготовку, та використати набуті знання в подальшій трудовій діяльності [2].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи не можлива без набуття студентами ВНЗ певного досвіду роботи на практиці.

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом професійної підготовки. Проходження такої підготовки необхідне для здобуття кваліфікаційного рівня та має на меті набуття студентами професійних умінь і навичок.

У період виробничої практики студент має можливість виконувати весь цикл обов'язків соціального педагога на його робочому місці, усвідомлює механізм дії психологічної служби школи, в якій проводиться виробнича практика. В цей період особливо інтенсивно проходить процес формування професійних умінь і навичок. Практика має бути заснована не на репродуктивній діяльності студента, а на продуктивній і мати пошуковий, розвивальний, творчий характер [5].

Стажування – це можливість безпосереднього залучення студента до профілактичної роботи з різними категоріями дітей та молоді. Майбутнього спеціаліста сприймають як нового колегу, партнера по роботі. Практика стажування студентів на жаль, не займає достойного місця у системі підготовки соціальних педагогів у ВНЗ України, на відміну від закордонної системи фахової підготовки.

Міжнародна співпраця (обмін досвідом) викладачів і студентів кафедри, що готує соціальних педагогів можлива в таких напрямках: розробка і реалізація спільних проектів з міжнародними організаціями; семінари, науково-практичні конференції, брифінги за участі

іноземних організацій; проведення майстер-класу іноземними спеціалістами; презентація нових методик профілактичної роботи тощо.

Робота студентів у студентській науково-дослідній лабораторії (інформаційно-методичний центр) має сприяти інтелектуальному, науковому, творчому розвитку студента. Лабораторія (Центр) створюється для роботи проблемно-пошукових, творчих груп, які працюють над розробкою профілактичних проектів і методичного забезпечення діяльності під керівництвом тьютора та професійно-орієнтованого лідера з числа ініціативних студентів. Інформаційно-методичний центр повинен містити картотеку літературних джерел і публікацій профілактичного спрямування, виставку новинок педагогічної, соціальної і психологічної літератури, публікацій періодичної преси, матеріали яких студенти можуть використовувати при підготовці до семінарських і практичних занять, для проведення профілактичних заходів у школах під час педагогічної практики, з метою самоосвіти тощо.

Наукова робота студентів передбачає їх участь у науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, присвячених проблемам формування здорового способу життя підлітків та молоді, підготовці майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи та ін.; участь студентів у роботі наукових гуртків та проблемних груп; участь у теоретичній та експериментальній розробці питань комплексної теми дослідження кафедри; виконання наукових робіт і т. д.

У рамках виховної роботи зі студентами може бути ініційоване проведення конкурсів соціальної реклами з пропаганди правомірної поведінки, організація фотовиставок, конкурсів віршів профілактичної тематики. На кураторській годині – організація зустрічей зі спеціалістами, що працюють в напрямку профілактики, екскурсії до соціальних центрів, служб у справах дітей, проведення тематичних годин з проблем профілактики ризикованої поведінки, які б розробляли, готували і проводили самі студенти під загальним керівництвом викладача [4].

На підставі викладеного, можна дійти **висновків**, що усі ці види діяльності створюють належні умови для озброєння студентів тією сукупністю необхідних знань, умінь і навичок, які допоможуть, на нашу думку, майбутньому соціальному педагогу ефективно здійснювати профілактичну роботу в різноманітних навчальних закладах.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ, ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Вайнола Р.Х. *Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: Монографія / Вайнола Р.Х.; За ред. С.О. Сисоєвої. – Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатпрофільний центр, 2008. – 460 с.*

2. Веретенко Т.Г. *Практична компонента професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] // Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 9 – 10 квітня 2009 року. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>*

3. Кашкарьов Г. *Проблема підготовки педагога до особистісно орієнтованої профілактики правопорушень серед молоді і шляхи її вирішення*

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bdpu.org>

4. Майборода Г.Я., Тютюнник О.В. *Деякі аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання підлітками психоактивних речовин. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N123/N123p099104.pdf*

5. *Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова; За ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.*

6. Троценко Н.С. *Методичний супровід профілактичної роботи соціальних педагогів загальноосвітніх закладів [Електронний ресурс] // Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 9 – 10 квітня 2009 року. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>*

Стаття надійшла до редакції 23.03.2012

УДК 159.9:377.35

Тетяна Буцко, старший викладач кафедри психології Академії муніципального управління, м. Київ.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ, ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Брати на себе тягар загальнолюдських проблем – єдиний шлях виживання і вдосконалення людини. Цей шлях передбачає розвиток найвищого ступеня відповідальності, її психологічної складової, що охоплює як коло найближчого оточення особистості, так і її внутрішні проблеми.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна підготовка, професійна діяльність, психологічний аспект, індивід.

Лит. 19.

Вступ. Головна ідеальна мета професійного самовизначення – внутрішня готовність молоді людини самостійно й свідомо планувати, корегувати й реалізувати перспективи свого розвитку: професійного, життєвого, особистісного. Ідеальною мета вважається тому, що надзвичайно важко своєчасно її досягти, але ідеали, як відомо, існують не для того, щоб їх досягати, а для того, щоб визначати напрями стремлінь, розвитку, самовдосконалення [9]. Отримуючи вищу освіту, людина свідомо чи несвідомо готує себе до майбутньої управлінської діяльності в галузі своєї професійної спеціалізації. Своєю чергою, в процесі діяльності, відбувається інтеграція морального, правового, економічного, соціального та психологічного аспектів відповідальності у професійній відповідальності управління, яка є мірою усвідомлення особистістю своїх професійних обов'язків, запорукою добровільного їх виконання, а також мірою

провини за невиконання професійних обов'язків [19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що відповідальність – це усвідомлення індивідом свого обов'язку перед самим собою, іншими людьми, суспільством. Психологічний аспект відповідальності базується на можливості вибору, тобто наданні особистістю свідомої переваги певній лінії поведінки у реальній життєвій ситуації. Тоді під відповідальністю за зроблений вибір слід розуміти усвідомлення особистістю власного авторства тих життєвих обставин, в яких вона опинилась внаслідок вибору [7].

Ситуація вибору і відповідальності належить до таких проблем, рішення яких має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Саме у контексті відповідальності філософська теорія моралі безпосередньо з'єднується з нормативною етикою й з реальною практикою людської